

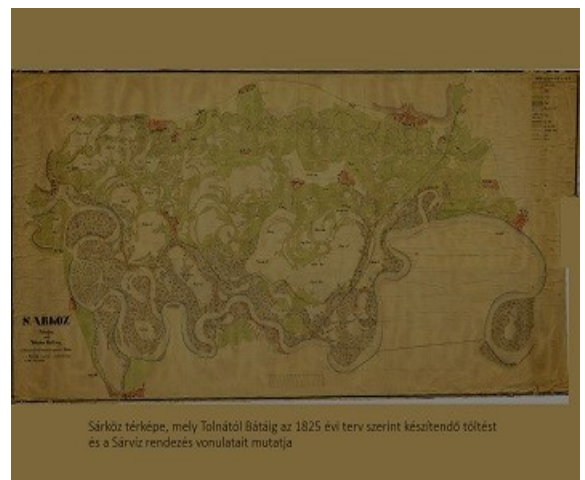
TÁRLATVEZETÉS

A Bátai Tájház lehetőséget kínál a különböző korosztályok érdeklődési körének megfelelő, szervezett programokon való részvételre. Az élethosszig tartó tanulás jegyében arra törekszünk, hogy a kiállításokhoz kapcsolódó programajánlataink tartalmasabbá tegyék a látogatás élményét, segítsék az adott korosztályok hatékonyabb ismeretszerzését. Eredeti célkitűzésünk, hogy a Bátai Tájházban összegyűjtött tárgyak ne *holt* tárgyak legyenek, hanem a hozzájuk kapcsolódó tevékenység bemutatásával megelevenedjenek. A helyi népművészeti, néprajzi, kézműves, építészeti és kulturális értékek, örökségek bemutatására az alábbi témakörökben kérhető tárlatvezetés.

SÁRKÖZ

Báta helye a Sárközben

A Sárköz nevét Sárkez alakban egy 1459-ből származó oklevél említi először. Népi eredetű vízrajzi tájnév. A Sár (víz) és a Duna folyó közötti területet jelöli. Eredetileg a Duna két partján elterülő szomszédos tájak összefoglaló elnevezése volt. Az idők folyamán a Duna nem csak földrajzi, hanem néprajzi választóvonallá is lett, ezért a két tájat újabban Tolna megyei és kalocsai Sárköz néven különböztetik meg egymástól. (Katona Imre: Sárköz. Budapest, 1962. 5.). Az úgynevezett Tolna megyei Sárköz: Alsónyék, Decs, Ócsény, Sárpilis területe valamint némely szerzónél Báta református lakosságával, másoknál egész Bátával együtt. Az úgynevezett Kalocsai Sárköz az Ordas, Kecel Szeremle háromszögbe eső területet, jelenti. (Bárth János: A Kalocsai Sárköz fogalma. Cumania 15., Kecskemét, 1998, 211.).

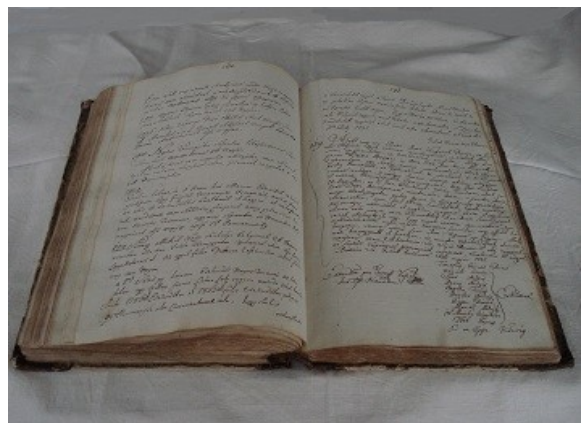

A Sárköz szó a néprajzi szerzők többsége számára a két világháború között, a 20. században szűkült le a Tolna megyei négy és fél falura.

A tárlatvezetés során arra keressük a választ, hogyan alakul a sárköz fogalma az évszázadok folyamán. Mi fűzi össze az itt élőket? Mit jelent a Sárköz az itt élőknek és mit jelent a kívülállókknak?

BÁTA MEZŐVÁROS ÖNKORMÁNYZATA ÉS A NÉPI JOGÉLET EGY 1785 ÉS 1790 KÖZÖTT ÍRÓDOTT *CURRENSKÖNYV* TÜKRÉBEN

A tájház gyűjteményében, a kéziratos források: népiskolai füzetek, tankönyvek, bizonyítványok, végrendeletek, hagyatéki leltárak mellett található egy kiemelkedő értékű dokumentum a 18. század végén keletkezett községi *currenskönyv* (a vármegye által küldött körlevelek gyűjteménye), melynek tartalma az akkori Báta mindennapjainak legszemléletesebb forrása. A *Currens 1785-1790.* szinte egy teljes épségében meglévő, túlnyomó többségben magyar nyelven íródott, kéziratos könyv, mely 1785. július 25. napjától 1790. január 9. napjáig rögzíti a mezőváros életét érintő fontos eseményeket. A könyv egyaránt tartalmaz hivatalos iratokat és magániratokat is. Tartalmazza a központi irányítás rendeleteit, utasításait valamint a helyi vezetés kötelezettségeit, döntéseit, ítéleteit. A község lakóinak egyéni ügyeiben rögzíti a végrendeleteket, házassági leveleket, név felvételét, tartási megállapodást stb. Ez a dokumentum II. József

uralkodásának második felében a felvilágosult abszolutizmus idején keletkezett. A felvilágosult abszolutizmus politikájának legjellemzőbb vonása volt, hogy az állam közvetlenül beavatkozott a társadalom addig az államtól független szféráiba is, és ellenőrzése alá vonta a társadalmi élet egész területét.

A tárlatvezetés során betekintést nyerhet a látogató a 18. század végi közigazgatás és bíraskodás gyakorlatába. Megismerheti a helyi önkormányzat lehetőségeit és korlátait. A magánjogi ügyek kapcsán képet alkothat ez emberek egymáshoz fűző viszonyokról. Magyarázatot kaphat arra is, hogy mit keres egy falujegyzőkönyv a néprajzi gyűjteményben.

ŐSI MESTERSÉG A HALÁSZAT BÁTÁN

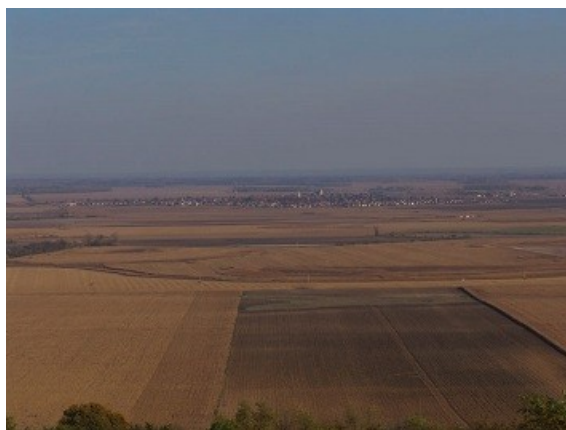
A Duna szabályozása előtt az itt lakók életmódját elsősorban a Duna, a Sárvíz és a Bába folyó, valamint a dombvidékről eredő patakok határozták meg. A Duna évszázadok során az egész területet bebarangolta, amely még most is tele van régi medrekkel, holtágakkal, tavakkal. A 18. századi adatok szerint a földek negyed részét lehetett művelni csupán, a többi erdős, nádas, vizenyős terület volt. A vadvizekben gazdag vidék régen eszményien alkalmas volt a halászat minden válfajának üzésére. A Bátán élő emberek egyik legfontosabb megélhetési forrását évszázadokon keresztül a Duna jelentette.

A tematikus tárlatvezetés során az egyes tárgyak bemutatásával az alábbi kérdésekre kaphat választ az érdeklődő. Milyen szerszámokat használtak a halászok? Milyen alapanyagokat használtak az eszközök készítéséhez? Hol és mikor halásztak? Hogyan értékesítették a halat? Milyen lakáskörülmények között éltek?

A TÁJ ÁTALAKULÁSA ÉS A GAZDÁLKODÁS VÁLTOZÁSA A 19. SZÁZADBAN BÁTÁN

Bába, Tolna és Baranya megye határán, a Szekszárdi dombság Dunára lefutó dombvonulatának a lábánál mintegy 5km hosszan elnyúló zsáktelepülés. Keletről a Duna folyam és a Gemenci erdő határolja. A község területén található egymással az Alföldhöz tartozó síkság folytatásaként elterülő Tolnai-Sárcső kistáj és a Dunántúli-dombsághoz csatlakozó Dél-Baranyai dombság. A 19. század közepéig a Sárcső körülölelő folyó, a Sárvíz, itt ömlött a Dunába. A vízszabályozás előtt az itt lakók életmódját elsősorban a Duna, a Sárvíz és a Bába folyó, valamint a dombvidékről eredő patakok határozták meg. Az itt élő nép megélhetési forrása elsősorban az ártéri gazdálkodás; halászat és a legeltető állattartás volt.

A XIX. század második felében befejeződött vízszabályozások, ármentesítések következtében az áradásoktól megkímélt területeken alapvetően megváltozott a gazdálkodás, megkezdődött a szántóföldi művelés és az istálló állattartás térhódítása. A lecsapolt területeken a földművelésből élők gazdag termést takarítottak be, nagy jövedelmekre tettek szert, melynek eredményeként megváltoztak a paraszti munkaeszközök, az építkezés és az épületdíszítés, a lakásberendezés és a nép viselete is.

A Halászház és a Bábai Tájház állandó kiállítása a táj átalakulását követően megváltozott gazdálkodás és az ennek következményeként átalakuló életmód tárgyi emlékeit őrzi. A tárlatvezetés során arra keressük a választ, hogy az emberi beavatkozással megváltoztatott táj milyen hatást gyakorol az ott élő emberek mindennapi életére? Hogyan alkalmazkodtak a megváltozott körülményekhez? A megváltozott gazdálkodási lehetőségek milyen hatással voltak az építkezésre, lakáskörülményekre, viseletre?

MINDENNAPI KENYERÜNK

Vetés, aratás, kenyérsütés

A kenyeret az önellátó parasztgazdaságban otthon sütötték egészen a 20. század derekáig. A kenyérhez szükséges gabonát is saját maguk termelték meg, csak nagyon ínséges időben vásárolták. „A vetemények közt a búza az első, mert az a kenyér. Földje megmunkálásával a gazda mindeneelőtt a kenyérnek való búzát akarja megtermeszteni.” (Fél Edit-Hofer Tamás: Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban. Budapest, Balassi Kiadó, 1997, 55.).

A tárlatvezetés témája ennek az alapvető, mindennapi táplálék elkészítésének, fogyasztásának, a hozzá fűződő szokásoknak a bemutatása egyetlen család életmódján keresztül. Mennyi munkájába kerül a parasztembernek, amíg a magból morzsa lesz. Hogyan termeszt meg az alapanyagot? Hogyan készíti el a táplálékot? Mikor és hogyan fogyasztja a kenyeret? Hogyan becsüli az utolsó morzsát is? Melyik gabonafélét használták a leggyakrabban a kenyérhez? Mikor, hová és hogyan vetik a kenyérgabonát? Mekkora területen termesztik? Mennyit termesztenek belőle? Hol őrletnek? Milyen eszközöket használnak? Milyen alapanyagokat használtak a kenyérsütéshez? Milyen kenyeret sütnék? Készítenek-e erjesztő anyagot? Hogyan készül a tészta? Hogyan sűtik a kenyeret? Hol tárolják a kenyeret? Hol a helye a kenyérfogyasztásnak a táplálkozáskultúrában?

KENDÖRMAG ÉS CSIBESZÖM

A fonal előállítás és a szövés a parasztasszonyok gyakorlatában a 20. század első felében

A tematikus tárlatvezetés során az egyes tárgyak bemutatásával az alábbi kérdésekre kaphat választ az érdeklődő. Milyen alapanyagokat használtak a szövéshez? Melyik rosnövényt használták a leggyakrabban? Mikor, hová és hogyan vetik a kendert? Hányféle kendert vetnek? Hogyan nevezik a megérett kender felszedését a földből? Hogyan nevezik az egyszerre kihúzott kender csomót? Mi a neve az összerakott kender csomóknak? Hogyan rakják össze? Meddig maradnak a kenderföldön? Hogyan készítik elő áztatásra? Hol áztatják? Hogyan helyezik az áztatóba? Hogyan mossák ki a kendert? Hol és meddig szárítják? Hogyan törlik? A kender megmunkálására milyen eszközöket, milyen módon használnak? Hány felé osztályozzák a kendercsomókat? Mi a neve a kendercsomóknak? Mekkora kötegekben tárolják? Milyen eszközzel fonják? Milyen eszközt használnak a fonal megmérésére? Milyen számolási rendszert alkalmaznak? Hogyan történik a fonal megtisztítása, fehéritése? Milyen gombolyítót használnak? A szövés előkészítéseként hogyan, milyen eszközök segítségével vetik fel a fonalat? A felvetett fonalat hogyan teszik fel a szövőszékre? Milyen szövőszéket használnak? Mik a szövőszék tartozékai? Mire szolgál a nyüst? Hogyan készítik? Hogyan, milyen eszközzel vezetik át a fonalat a hosszanti fonalak között?

A BÁTAI NÉPVISELET VÁLTOZÁSA A 19. SZÁZAD VÉGÉTŐL A 20. SZÁZAD DEREKÁIG

A népviselet a nép egy közössége által ismert szabályok szerint összeállított öltözet, öltözetek rendszere. A viselet a parasztságnak nem csak ruházata, hanem egyúttal esztétikai kifejezője, ábrázolási eszköze is volt. A népviseletben a közösségi kultúra törvényszerűségeinek, életfelfogásnak megfelelően fogalmazódtak át a különböző korokból származó stíluselemek újraalkotva, és egymással összeötvöződve olyan új egységet képeznek, amely egyik stílussal sem azonos.

A sárközi viselet közismert képe a 19. század második felében alakult ki. A Duna szabályozását követően lakosság viszonylag jómódúvá vált, a sárközi női ruházat anyaga és díszítése a legdrágább és legdíszesebb lett az országban. A sárközi női viselet a legpompásabb a református fiatalasszonyon, a tekerődő menyecskén volt. Ez a ruházat vált sárközi viseletként országosan ismertté. Ezzel a viselettel párhuzamosan bontakozott ki a Tolnai-Sárköz tájegységen élő, a néprajzi szakirodalomban baranyai, geresdháti néprajzi csoporthoz sorolt, bátai katolikus lakosság viselete. A bátai katolikus népviselet nem sokban tér el a sárközi reformátusokétól. Nem viselték azonban sosem a hímezett főkötőt, sem a tornyos bársonyt. A viselet kevésbé volt hivalkodó, mint a reformátusoké. (Andrásfalvy Bertalan: Magyar népismeret. Néprajz történéseknek. Budapest, 1990, 99.). A viselet „gazdagságát” nem a drága anyagok egymásra halmozása, hanem a készítő ügyességét mutató gyönyörű vászonhímzések adták. Az első világháborút követően átalakul a népviselet, az 50-es évektől mindennapi viseletként már egyre kevesebben hordják, csak színpadon él tovább az eredeti jellegzetességek közül csak keveset megmutatva.

A tájház textil és fotó anyagának felhasználásával idézzük föl a bátai népviselet változását, a generációnként változó stílust, a 19. század végétől az 1960-as évekig.

EGY RONGYOS JEGYING ÉLETRAJZA

Az elrongyolódott jegying életrajzának a felvázolásával kívánok választ kapni és adni arra, hogy az idők folyamán az egyes tárgy és az emberek között létrejött kapcsolat, milyen jelentésbeli és értékbeli változását eredményezi a tárgynak? Mi mindent lehet megtudni egy tárgy sorsát végigkövetve az őt használó emberekről és a korról? Az ember hogyan hat a tárgyra? A tárgy van-e hatással az őt használó emberre? A tárgy életrajza a jegying funkciójának a bemutatásával kezdődik. Az életrajzban kitérek arra, hogy honnan származik? Ki készítette és miért? Hogyan készült? Hogyan változott a használata az idő előrehaladásával? Milyen életutat járt be a tárgy, múzeumba kerülésig? Milyen korokat, periódusokat lehet elkülöníteni a dolog életében? A tárgy jelentése és értéke hogyan változott a tulajdonosának változása következtében?

A TÁRLATVEZETÉS ELŐZETES BEJELENTKEZÉS ALAPJÁN VEHETŐ IGÉNYBE.

BEJELENTKEZÉS: +36 20/5764130

A programon való részvételhez belépőjegy váltása és tárlatvezetési díj is szükséges.